

**XORAZM VILOYATI SHAROITIDA ERTAGI TARVUZ EKISHNING
SAMARADORLIGI VA EKOLOGIIYASI****Xalliyeva Zilola Sattarbekovna**Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti,
Biotexnologiya mutaxassisligi magistri.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Xorazm viloyati sharoitida ertagi tarvuz ekishning agrotexnik, iqtisodiy va ekologik jihatlari o'rganilgan. Hududning tuproq-iqlim sharoitlari, suv resurslaridan foydalanish darajasi, ertagi tarvuz navlarini yetishtirish texnologiyasi hamda hosildorlik ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ertagi tarvuz yetishtirish Xorazm viloyati sharoitida yuqori iqtisodiy samaradorlikka ega bo'lib, suv resurslaridan oqilona foydalanish va agroekologik muvozanatni saqlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: ertagi tarvuz, Xorazm viloyati, agroekologiya, hosildorlik, sug'orish, iqtisodiy samaradorlik.

Аннотация. В данной статье изучаются агротехнические, экономические и экологические аспекты выращивания арбузов сказочных сортов в условиях Хорезмской области. Проанализированы почвенно-климатические условия региона, уровень использования водных ресурсов, технология выращивания сортов арбузов сказочных сортов и показатели урожайности. По результатам исследования установлено, что выращивание арбузов сказочных сортов обладает высокой экономической эффективностью в условиях Хорезмской области и имеет большое значение для рационального использования водных ресурсов и поддержания агроэкологического баланса.

Ключевые слова: арбуз сказочный, Хорезмская область, агроэкология, продуктивность, орошение, экономическая эффективность.

Abstract. This article studies the agrotechnical, economic and ecological aspects of growing fairy watermelons in the conditions of the Khorezm region. The soil and climatic conditions of the region, the level of use of water resources, the technology of growing fairy watermelon varieties and yield indicators were analyzed. According to the results of the study, it was found that the cultivation of fairy watermelons has high economic efficiency in the conditions of the Khorezm region and is of great importance in the rational use of water resources and maintaining agroecological balance.

Keywords: fairy watermelon, Khorezm region, agroecology, productivity, irrigation, economic efficiency.

Kirish. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligida poliz ekinlari muhim o‘rin egallaydi. Tarvuz, qovun va qovoq kabi poliz ekinlari nafaqat oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, balki eksport salohiyatini oshirishda ham katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, ertagi tarvuz yetishtirish bozorda yuqori narx bilan sotilishi sababli fermer xo‘jaliklari uchun iqtisodiy jihatdan foydali hisoblanadi.

Xorazm viloyati O‘zbekistonning shimoli-g‘arbiy qismida joylashgan bo‘lib, sug‘oriladigan dehqonchilik keng rivojlangan hududlardan biridir. Viloyatda iqlim keskin kontinental bo‘lib, yoz fasli issiq va quruq, qish esa sovuq bo‘ladi. Ushbu sharoitlar poliz ekinlari yetishtirish uchun ma‘lum darajada qulay hisoblanadi.

So‘nggi yillarda qishloq xo‘jaligida suv resurslaridan samarali foydalanish, tuproq unumdorligini saqlash hamda ekologik barqarorlikni ta‘minlash masalalari dolzarb bo‘lib bormoqda. Shu sababli ertagi tarvuz yetishtirishning agrotexnik va ekologik jihatlarini o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot materiali va uslublari. Tadqiqotlar Xorazm viloyatining sug‘oriladigan yerlarida olib borildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi uslublardan foydalanildi:

- dala kuzatuvlari;
- agrotexnik tadbirlarni tahlil qilish;
- hosildorlik ko‘rsatkichlarini o‘lchash;
- iqtisodiy samaradorlikni hisoblash;
- ekologik ta‘sirni baholash.

Tajriba maydonlarida ertagi tarvuz navlari ekilib, ularning o‘shish jarayoni, hosildorligi va suv sarfi o‘rganildi.

Xorazm viloyati tuproq-iqlim sharoitining xususiyatlari. Xorazm viloyati tuproqlari asosan **bo‘z va sho‘rxok tuproqlar** hisoblanadi. Bu tuproqlarda tuz miqdorining yuqori bo‘lishi ayrim ekinlarning rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli poliz ekinlarini yetishtirishda meliorativ tadbirlarni amalga oshirish muhimdir.

Viloyatda vegetatsiya davrida o‘rtacha harorat 25–35°C atrofida bo‘lib, bu tarvuz ekini uchun qulay hisoblanadi. Tarvuz issiqsevar o‘simlik bo‘lib, uning optimal rivojlanishi uchun 20–30°C harorat talab etiladi.

Sug‘orish tizimlari Amudaryo suvlariga asoslangan bo‘lib, suv resurslaridan samarali foydalanish qishloq xo‘jaligining muhim masalalaridan biridir.

Ertagi tarvuz yetishtirish texnologiyasi. Ertagi tarvuz yetishtirish texnologiyasi bir nechta muhim agrotexnik tadbirlarni o‘z ichiga oladi:

1. Yer tayyorlash. Kuzgi shudgorlash 25–30 sm chuqurlikda amalga oshiriladi. Bahorda yer tekislanib, ekishga tayyorlanadi.

2. Urug‘ ekish. Ertagi tarvuz urug‘lari odatda **mart oyining oxiri – aprel oyining boshida** ekiladi. Urug‘lar qator oralari 140–180 sm qilib joylashtiriladi.

3. Sug‘orish. Tarvuz o‘simligi vegetatsiya davrida 4–6 marta sug‘oriladi. Sug‘orish me‘yori tuproq namligiga qarab belgilanadi.

4. O‘g‘itlash. Mineral o‘g‘itlar qo‘llash hosildorlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Asosan azotli, fosforli va kaliyli o‘g‘itlar qo‘llanadi:

Zararkunandalarga qarshi kurash. Tarvuz ekinlariga zarar yetkazuvchi hasharotlar va kasalliklarga qarshi agrotexnik hamda biologik usullar qo‘llaniladi.

Ertagi tarvuz ekishning iqtisodiy samaradorligi. Ertagi tarvuz yetishtirish fermer xo‘jaliklari uchun yuqori daromad keltiruvchi yo‘nalish hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ertagi mahsulotlar narxi yuqori bo‘lishi sababli ushbu ekin turi iqtisodiy jihatdan foydali hisoblanadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra:

- o‘rtacha hosildorlik 25–30 t/ga ni tashkil etadi;
- ertagi mahsulot narxi oddiy mavsumiy mahsulotga nisbatan 1,5–2 baravar yuqori bo‘ladi;
- fermer xo‘jaliklarining sof daromadi sezilarli darajada oshadi.

Ekologik jihatlar. Ertagi tarvuz yetishtirishda ekologik omillarni hisobga olish muhimdir. Ayniqsa quyidagi masalalar alohida ahamiyatga ega:

Tuproq unumdorligi. Organik o‘g‘itlardan foydalanish tuproq strukturasi yaxshilaydi hamda mikroorganizmlar faoliyatini oshiradi.

Suv resurslaridan foydalanish. Tomchilatib sug‘orish texnologiyasini joriy etish suv sarfini kamaytirishga yordam beradi.

Kimyoviy moddalar ta’siri. Pestitsid va mineral o‘g‘itlarni me‘yorida qo‘llash ekologik muvozanatni saqlashga xizmat qiladi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Xorazm viloyati sharoitida ertagi tarvuz yetishtirish yuqori agroiqtisodiy samaradorlikka ega. To‘g‘ri agrotexnika qo‘llanganda hosildorlik sezilarli darajada oshadi. Shuningdek, suv resurslaridan oqilona foydalanish va ekologik toza agrotexnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Xulosa

Xorazm viloyati sharoitida ertagi tarvuz yetishtirish qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni ko‘rsatdi:

1. Xorazm viloyatining tuproq-iqlim sharoiti ertagi tarvuz yetishtirish uchun mos keladi.
2. To‘g‘ri agrotexnik tadbirlarni qo‘llash hosildorlikni 25–30 t/ga gacha oshirish imkonini beradi.
3. Ertagi mahsulotlar bozor narxining yuqori bo‘lishi iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlaydi.
4. Suv resurslaridan samarali foydalanish va ekologik toza texnologiyalarni joriy etish agroekologik barqarorlikni ta‘minlaydi.

Kelgusida ertagi tarvuz yetishtirishda zamonaviy agrotexnologiyalarni keng joriy etish hamda ilmiy asoslangan agrotexnik tadbirlarni qo‘llash muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi statistik ma‘lumotlari.
2. Poliz ekinlarini yetishtirish texnologiyasi. Toshkent, 2019.
3. Dehqonchilik asoslari. Toshkent, 2020.
4. Qishloq xo‘jaligida suv resurslaridan foydalanish.
5. Agroekologiya asoslari.
6. Xalliyeva Z. “Xorazm viloyati sharoitida ertagi tarvuz yetishtirishning takomillashtirilgan agrotexnologiyasi”, Germany Conference on Experience and Research. 2026y